

Милан Миња ОБРАДОВИЋ

ПОГОВОР

МИОДРАГ ЂУКИЋ, БАШТИНИК

Звучна кулиса нашег дијалога компонована је у складу са “бекграундом” драме “Баштиник” коју осервирамо. Уместио баџа корака, звукографијом иширају ошкулцаји срца:

ПОГОВАРАЧ: Човек је просто устрашен од сценске енергије која притајена дрежди у том ситном и упорном дамару *Баштиника*.

Лако је вама. Ви сте како рече колега Шеварлић, изразита, особена и препознатљива ауторска појава међу савременим српским драмским ствараоцима”.

АУТОР: А шта рече поговарач?
(Пауза)
Цитирајте мало самога себе!

ПОГОВАРАЧ: Поговарач рече... Како бих рекао...? Цитирам: “Ако писца, изнад свега, чини самосвојност његовог стваралачког рукописа, онда за Миодрага Ђукића можемо устврдити да је изразита, особена и препознатљива ауторска појава...”

АУТОР: Не примам комплименте преко посредника. Кажите коначно шта ви кажете!

ПОГОВАРАЧ: Захтевни сте, гос’ин Аутору. Захтевате третман Ваше драме из прве руке?

АУТОР: Захтевам само да је не тумачите из прве снеруке.

- ПОГОВАРАЧ: Дакле, тражите од мене теоријско – есејистични монолог о *Башићинику*?!
- АУТОР: И најгора монодрама је боља од поговора.
- ПОГОВАРАЧ: Али ово је дуо – драма од поговора.
- АУТОР: Немојте ме терати да резим и псујем на Црвено слово! Ја сам ипак професор Историје религије.
- ПОГОВАРАЧ: Добро. Желели сте, слушајте!
(Уз наклон, крстјећи се)
Богојављенска тирада о *Башићинику*!
(Удахну дубоко)
Миодраг Ђукић је драмски писац кога дотиче идеал у коме стил постаје жанр, у коме метафизично хара на рачун и за рачун сценичног, чија су дела писана изван свакакве мотивске поводљивости, писана изван диктата тренутка и помодних каприца. Обликоване разбарушеним “бујерским” дијалогом, Ђукићеве драме сједињују литерарно и драмско умеће на начин рафалних органама...
- АУТОР: (Иронично)
Како рече Петар уз *Башићиника*: “Чудновато је како неки људи имају мисао док обављају најбаналније послове”.
- ПОГОВАРАЧ: Посао поговарања није баналан посао?!
- АУТОР: Штоно рече Борхес: “Кад му ништа друго не преостаје, човек почиње да пише”. И тај почетак траје до краја. До смрти. Док сам рукописао *Башићиник* вајкао сам се као један од мојих ликова: “Како могу да умрем кад не могу да заспим”?
- ПОГОВАРАЧ: Оппростите што прекидам Ваш монолог о Вама, али ви сте прво прекинули мој дијалог са Вама, а потом и мој монолог о Вама.
- АУТОР: Наставите своју монолошку тираду!
- ПОГОВАРАЧ: (Ко навијен)
Елем, драма *Башићиник* је мустра, дакле узор за вајање експресивних драмских ликова, запахнутих и надахнутих раритетном креативном енергијом (ликови Петра и Митра) или ликова комплексних, лабиринтних, а

минуциозно психолошки профилисаних попут драмских персона Славомира и Миланке. Ђукићев драмски предложаk такође карактерише интелигентан синтетички драматуршки подухват који реалистички оквир приче претвара у рам који сише слику своју и који се зачињен сатиричним инвективама, неосетно шири и предимензионира у гротеску симболичног исказа и израза глобалне метафоре. Стога, драма *Башићиник* и јесте, после свег жестоког натурализма, сатирично шкорпионски жаокаста, психолошких је студија карактера и велика је, до превелике глобалне метафоре о универзалном злу. Тиме глобална метафоричност Ђукићеве драматике, непатвореном пророчком снагом указује на глобализам који попут фатума превазилази нама појмљиву каузалност са логичким премисама. *Башићиник* полази од привидно реалистичке, препознатљиво ситуиране приче (Београд, Сењак, наше време), која има своје социјалне, психолошке, емоционалне репере, од овлаш препознатљиве приче о наслеђу, изневереној и неверној љубави, амбицији која хара друштвеном лествицом, изгубљеном идентитету... Ђукић “степ бај степ” измешта своје ликове, чинећи од њих чудовишне гротесктне фигуре које симболизују не само време у коме живимо, већ и много више од тога – универзалну трагику људске неостварености, дебакл људских снова и нада, растакање емоција и чежње за срећом, хармонијом и спокојем. Креативна магија Ђукићевог ауторског рукописа лежи у тој необичној жанровској флексибилности и у предоченој чудесној трансформацији ликова, па самим тим и жанра. У превазилажењу очекиваног, у онеобичавању ортодоксног, што *Башићинику* не одузима конзистентност, ову гротеску о злу дојмићемо као крик побуњене човечности.

Хууу...! Наизуст.

(Пауза)

АУТОР: Како те није мрзело?!

Чује се поџоварачево “Та – дам! Та – дам! Та – дам!”

СИНИША КОВАЧЕВИЋ, *ЗЕЧИЈИ НАСИП*

Разговор за поговор ипече у савамалској бирџији. На сџоловима ипави карирани чаршави, меџалик црвена ипеељара ошџрих ивица намењена више сечењу дуванскоџ дима неџо џашењу ипкаваца, сланик и ипразна чиниџа од ипврдо куваних јаја.

ПОГОВАРАЧ: Сеџаш ли се “Сине” есеја Цилета Лазина... “Добар дан Синиша Ковачевићу!” Читали смо га у радничкој менизи... “Плави салон” визави Академије.

АУТОР: *(Заљледан у Саву кроз музџаво окно)*
Као кроз маглу.

ПОГОВАРАЧ: *(Гледа кроз орошену чашу)*
Парафразирам! “Синиша Ковачевић ће тек писати драме... и на несрећу, од тога можда и живети.”

АУТОР: На срећу, ја сам велики драмски писац... чак сам написао и *Велику драму*. Ништа лакше него бити пророк моје каријере

ПОГОВАРАЧ: *Зечји насип* си жанровски одредио као “Савремену трагедију” Није ли то “контрадикциџо ин адјекто”?

АУТОР: Ноћас је ноћ... Немој да бауљамо по теорији жанра.

ПОГОВАРАЧ: Твој “Олујни ноктурно у Савамали” одолео је критичарским ветровима.

АУТОР: Нису то ветрови... то су прдежи.

ПОГОВАРАЧ: ’Де се сети *Насипа*... из далеких осамдесетих прошлога века. Као кроз ову савамалску маглуштину... сеџам се да си тада био студент треће године... и да смо много више времена траћили у “Плавом салону” са дунђе-рима... него на предавањима типа ех катедра. Ако се онај ко *Зечји насип* поговара не вара, тај студентски рад се звао *Последње каџи*?

АУТОР: *(Наџну до ипоследње каџи)*
Конобар! Искапили смо, понови туру!

ПОГОВАРАЧ: *Зечји насип*? Сложио бих се са оним критичарем од селектора да наслов звучи интригантно.

АУТОР: Ако наставиш да се слажеш са критиком, ја ћу својеручно да те сложим са нивоом водостаја реке Саве.

- ПОГОВАРАЧ: Јели то стрепња или претња, it's the question.
- АУТОР: Мени је природен панонски облик стрепње.
- ПОГОВАРАЧ: Добро Сремчино ни једна... што нас бре плашиш *Насијом* као једином одбраном од бујања? Што ти бре “претећа река поприма метафоричну димензију и постаје савремени корелат за трагички принцип судбине”?
- АУТОР: Мислиш да “цунами” хара само Индоазијом и Индонезијом? Сава није тако мала вода за неки велики “цунами”...
- ПОГОВАРАЧ: Не страши ме новим катаклизмама на Балкану! Где је ту опет наша кривица? У чему је, побогу?
- АУТОР: Нема наше кривице. Кривица лика Михајла Савића потпуно одговара Аристотеловом захтеву да протагониста страда зарад грешке коју је учинио из незнања...
- ПОГОВАРАЧ: Несрећни Савамалац је скочио у ледену Саву да би спасао команданта бањичког логора. Је ли то салто мортале у нашу “савремену трагедију”?
- АУТОР: Ако наставиш да ми бургијаш по драматургији *Насија*, гурнућу те у Саву ко Немца.
- ПОГОВАРАЧ: ОК! Под условом да ме неко од твојих ликова спасе из набујалости. Ко Немца.
- АУТОР: Мислиш ко Сремца. Мој Немац Штал је Сремац. Из Руме.
- ПОГОВАРАЧ: Од Сремаца знам тебе и... познајем Стевана Сремца... Пардонирам, Михиза сам заборавио.
- АУТОР: Сремци нису Немци... а Немци могу, ако 'оће да буду Сремци.
- ПОГОВАРАЧ: Конобар! Донеси тураж за нашу кураж!
(*Ауџору*)
Живели! Људи смо, нисмо зецови.
- АУТОР: Штоно рече Штал: Ако се већ зове Зечји насип, не значи да га праве зецови већ људи.
- ПОГОВАРАЧ: Бог ти дао здравља, српски “Сине” Ковачевићу!

- АУТОР: In vino veritas! Живели!
- ПОГОВАРАЧ: Кад смо већ код истине, неки зловници док палацају језицима у безнадежном труду да их не прегризу, кажу да си ти, цитирам: “То је Сениша који није Павић, и Ковачевић који није Душко”. Шта ти кажеш на ту кажу?
- АУТОР: Свака част свима, и тима који ту кажу казују. Али чак ни моја примисао не дотиче ту мисао која ме компарира, да не кажем деградира са тамо неким другим Ковачевићем и тамо неким трећим Сенишом. Ја сам Сениша Први, а не тамо неки Ковачевић Трећи.
- ПОГОВАРАЧ: Поузданост у себе, никад вероломна вера у сопствено име и дело, увек је била твоја врлина.
- АУТОР: Скромност је врлина кад човек нема других врлина. П.С. Тако ја пишем. Баш тако.

СТЕВАН КОПРИВИЦА, ТРИ СОРЕЛЕ

(Поџоворљиви дијалоџ Сџеве Коџривице у улози АУТОРА и моје маленкостџи у роли ПОГОВАРАЧА води се у барци коју весламо њо Бококоџорском заливу од Прчња до Перасџа, заобилазећи Госџу од Шкрџјела. Весламо у џлавим маџлама далеке џрошлосџи Боке, јер весламо без кормилара. Бијели лениџни надимају се џод налейџима јакоџ јуџа, док из даљине доџице џрмљавина надолазећеџ невремена.)

- ПОГОВАРАЧ: Богме Стево ти ћеш постати легендаран...
- АУТОР: Молим? Не чујем те од вјетра. Југо пуше ко махнит.
- ПОГОВАРАЧ: *(Дерући се ко махниџ)*
Ти си наш усамљени драматичар мушког рода који у срж драмске радње ставља женске ликове. Ти елизабетанску драмску традицију третираш за суву шљиву?!
- АУТОР: Ма, пушти ме да веслам!
(Пауза)
Је ли, како то мислиш да сам легендаран?
- ПОГОВАРАЧ: Па тако, буквално... *Тре сореле* ти је драма – легенда у женској судбини, а опус ти се ослања на све саме легенде.

- АУТОР: Пре бих рекао да су то приче и приповести везане за одређене локалитете.
- ПОГОВАРАЧ: Штоно рече Молијер, и ти “своје благо узимаш тамо где га нађеш”.
- АУТОР: *(Пљуну у дланове и нервозно њљусну веслом њо вејџром узнемиреној модрини)*
Штоно рече Маркес, нема универзалног без локалног или ти штоно рече Капетан Миша, нема универзитета без локалитета.
- ПОГОВАРАЧ: За разлику од Чехова, у твоје три сестре (Нери, Бјанки и Розе) дамара лепа и љупка душа девојачка.
- АУТОР: Зар *Три сестре* у жанровском одређењу свог аутора нису комедија? И ја се као комедиограф у драми *Три сореле* нисам баш клонио комике. Нисам, иако моје три сестре нису лишене лирског сјаја и романтичне заводљивости, пулсирајуће енергије девојаштва у пупљењу и зрењу, одрастања у нади и ишчекивању.
- ПОГОВАРАЧ: *(Узима весла од ауџора и весла ѡрема осџрву снажним завеслајима)*
После премијере у Звездара театру Мухарем Первић је написао: “О, можда ће, ипак, да дође, можда ће изненада, нека лепа рука закуцати на њихова врата, неко непознат, али у жудњи негован и обликован, можда ће, ипак, отићи у Москву, или негде другде где се живот прелива преко обала, даље од Јоја, месне луде, и ригидног брата, богомољца Марка.”
- АУТОР: Три моје сестре су зазидале прозоре за својом судбином. Оне су нискомиметичког модуса, смештене међу ликове који су људи – по врсти и моћима – равни свима нама понаособ.
- ПОГОВАРАЧ: *Три сореле* су горко хуморна топла драма, винута ветром старине и легенде, завитлана енергијом чежње и љубави девојачке, која егзистира у суседству и сродности са Чеховљевим сестрама, Лоркином и Уго Бетијевом утамниченом женственошћу.

- АУТОР: Сва сновиђења трију сестара у њиховим недогледним ноћима, стигла су у кућу на обали у лику тајанственог Дамјана, “капетана или демона, демона или капетана, становника снова”.
- ПОГОВАРАЧ: Тој коњаника без коња, тај капетана без брода, драматуршки је обликован за анале. Као што је и лик Јојо – а (радикуо, орифино, као и сви радикули зна више од осталих) обликован као заслепљујући зрак средине која притиска и унаказује, ускраћено и осујећено биће насупрот коме стоји Капетан из легенди и снова оних који живот сањају, кад већ не могу да га живе.
- АУТОР: Молим Вас, немојте више да веслате. Дајте ми весла, крманите и слушајте! Покушаћу да се сетим последњих сестринских реплика о капетану Дамјану...
Бјанка каже: “Нека је блажен дан, мјесец и доба. Нека је. Нека је.”
Нера ће рећи: “Нека је проклет дан, мјесец и доба.”
А, Роза: “Нека је блажено и проклето ово море што га донијело и однијело. И ми са морем.”

/Кроз зазидане прозоре, кроз шум мора и вјетра, чује се дјевојачка њјесма./

*Буде ли ме њреварио
Буде ли ме њрелађао
Неће њуџа никад наћи
Сунце ће му сјајно заћи.
Тоџиће џа вељи вали,
Шџо су љубав нашу знали.*

БОРБЕ ЛЕБОВИЋ, ВОЈНИК И ЛУТКА

Драма *Војник и луџка* почившег драмског аутора Ђорђа Лебовића, творена је у Тел Авиву 1996–98. Настала као сценска варијација ТВ драме *Луџка са креветџа бр. 21*, драма *Војник и луџка* представља студиозан наставак Лебовићевог опуса зачетог *Небеским одредом*, носећи основне карактеристике и те тематике и те драмско – есеистичке линије.

Аутентични доживљај логора, сам по себи екстремно драматичан, Лебовић је као и у *Лођору* ослободио уплива документарног, да би

основну драматику као провокацију могао дићи до трона на коме обитавају општељудске дилеме. Његова Вилма Рајнер, до рата девојчурак, девојка – сужањ у Аушвицу, а сада лекарка, удата Калдерон – носилац је једне судбинске дилеме без могућности катарзе: у логору се сучелила са страшним избором за који је била потребна и велика храброст и дивовска морална снага: бити жива лутка за уживање “великих ратника” између два јуриша, или завршити у крематоријуму? Невина и неискусна, девојка је тада показала само једну слабост – слабост према животу. И Вилми Рајнер, и осталима који су се спасли на тај начин, писац поручује: Побегли сте од смрти али не и од судбине коју нуди живот сачуван на такав начин...

Потуљену и сакривену драму докторке Калдерон, разбуктава фабулосни Емил Грабнер, у време логора – SS официр, управник “куће лутака”, а сада адвокат од угледа. Оптужен за оснивање те недобровољне, али најужасније јавне куће, он проналази Вилму, јер од њеног сведочења зависи његова судбина. Њихов сусрет је драматичан, јер се срећу две кривице које се и слажу и искључују, а целу атмосферу сусрета појачава присуство Вилминог мужа, који ништа не зна о улози своје жене у логору и који мисли да је Грабнер такође логораш...

Драмска дилема Вилме Калдерон јавља у некадашњим, логорским обрисима: сведочити у корист Грабнера, значи сакрити свој грех, а дићи глас против Грабнера и чудовишног времена – значи срушити тврдо зидану грађевину мирног живота са мужем и децом!

Борђе Лебовић је у неколико наврата у својим драмама постављао питање: да ли је логораш, заточен у хитлеровским масовним губилиштима, смео да се спасава а да при том, за љубав живота, почини грех чија тежина касније тек почиње да добија пуне размере?

Да ли је логораш, као у *Небеском одреду*, смео да себи продужава живот и то продужење плаћа бацајући у крематоријум своје сапатнике. Да ли је жена, као у *Викторији*, смела да се, иако приморана, проституише и својим телом, пружајући чулна задовољства немачким војницима, спасава голи живот?

Пошто нису имале снаге да у пресудном тренутку одрекну послушност и изаберу смрт и част међу милионима страдалих, у послератном животу чека их презир ако се њихов грех докаже, или ако га саме признају. Преживели, прича Лебовић, нису у стању да опросте грех скупе продаје тела: продаје при којој је продавачица за себе обезбевала само живот, па ни њега не увек.

Страх од презира нагони жртве на ћутање и на прикривање и преживелог терора и преживелих терориста. Круг опортунизма, који је

почео једним одсуством храбрости, када је требало прихватити смрт уместо било каквог живота, затвара се – свеједно да ли свесни или несвесно – уз садејство околине жртве.

Драма се одиграва 27 година после рата – говорио је Лебовић, тумачећи своје дело и причајући о сусрету бившег есесовца и бивше логорашице, жене из логорске “куће лутака”. “Тема је само на први поглед слична *Ноћном њорџиру*, који је, по мени, без обзира на намеру са којом је прављен, ипак профашистички филм. Он полази од немогућих поставки о слободним односима SS – официра и логорашица. Фашистички систем био је до те мере осмишљена и перфектна врста моралне куге, да није допуштао такву врсту односа. И најпослушнији војници због тога су били најстроже кажњавани.”

Жеља да информише није најбитнија особина ове драме – казивао је Ђорђе Лебовић. “Важнија ми се чини дилема коју она поставља: Треба ли у једном тренутку, чак и када од тога живот зависи, пристати на ту врсту саучесништва са злочинцем? Није ли било морално исправније пружити отпор и не пристати на принуду?”

Одговоре на ова питања, говорио је писац, сваки гледалац треба да нађе у себи.

МИЛАДИН ШЕВАРЛИЋ, *ЗМАЈ ОД СРБИЈЕ*

(*Шејтамо*)

ПОГОВАРАЧ: Вашом драмском “хроником”, историју препознајемо као фарсу. Ваша унеобичајена запитаност над српском историјом суптилно подлеже Вашој вештини изузетног, талентом и занатом обдареног драматичара.

АУТОР: *Змај од Србије* је круна моје искрене запитаности како се све може мењати, тумачити, употребити и злоупотребити историјска истина у драмском тексту чија се радња збива у прошлости.

ПОГОВАРАЧ: Ваша драма је ренесансног исходишта “драме у драми”, са нескривеним алузијама на Шекспирову “Мишоловку” у Хамлету.

Змај од Србије је и отелотворење скривене стварности паланачког духа и менталитета.

Да ли се стога драма завршава у лакрдији?

- АУТОР: Тај нарушени карневалски мизансцен, како рече Буца Мирковић, разоткрива оно испод, иза: суштину страначких политичких борби и интереса.
- ПОГОВАРАЧ: И не само карневал: критички настројени дух разара свакаку паланачки обоготворену конвенцију у којој се поништава индивидуалност. “Под влашћу обичајног морала – пише Ниче – оригиналност сваке врсте стакла је немирну савест.”
- АУТОР: Та савест обукла је филозофа у костим дворске луде.
- ПОГОВАРАЧ: Чиме се још Змај од Србије издваја из драмског триптиха кога творе још и *Косово* и *Пројаси царсџива срџскоџа*.
- АУТОР: Као последњу драму трилогије *Змаја* издваја судбина последњег средњовековног српског владара Ђурађа Бранковића који је напoкон научиo лекцију из историје јер је у маниру “Еурека” појмио и дојмио оно што је сновидео Душан (*Пројаси царсџива срџскоџа*), оно што је провидео Лазар (*Косово*), а дубоко спознао деспот Стефан Лазаревић (*Змај од Србије*).
- ПОГОВАРАЧ: Код вас се дакле, подразумева да истина функционише по принципима шекспировског Великог Механизма. Шта је онда историјска истина?
- АУТОР: Ту истину ће на свој начин наслутити и формулисати Први глумац из представе у представи коју последњим снагама припрема деспот Стефан. Глумац ће наиме рећи: “... Немам ништа против, играћу што год хоћете, али договорите се једном какву историју желите да вам направимо. Договорите се ко су вам свеци, ко су вам издајници, ко вам децу прави: змајеви, Анђели или људи...”
- ПОГОВАРАЧ: Ви, дакле, попут Борхеса, сугеришете да нам се историја увек показује само као фалсификат, као лажна прича чији прави смисао не да нам није доступан, већ се и његова права природа мора од нас сакрити, будући да нисмо способни да је поднесемо, нити смо у стању да са њом изађемо на крај.

- АУТОР: Не бих рекао. Ја сам у *Змају од Србије* желео да радикално доведем у питање тзв. хуманистичку традицију по којој је истина коју васпоставља уметничко дело, реалнија, трајнија и валиднија. Пре ће бити да је уметност лаж, или барем једно од најефикаснијих средстава из помоћ којих ће се лаж окрунити истином.
- ПОГОВАРАЧ: То звучи аутодеструктивно. Зар нисте сурови према сопственом умештву врсног драматичара и себи као уметнику.
- АУТОР: Не, нисам. Јер, борхесовски апсурд је у томе што ће управо тако устоличена лаж, ма колико била неправедна када је у питању судбина оних на чијој части је успостављена, ипак остварити позитиван ефекат у коначном салду. Како рече један од тумача моје трилогије Александар Милосављевић, У Борхесовој причи *Три тумачења Јуде*, Христ никад не бих могао да постигне свој наум и спасе човечанство да није за себе одредио судбину Јуде (што је наравно морало да остане тајна за вернике јер би права истина срушила читаву конструкцију и онемогућила функционисање основног принципа – Исусове жртве). На исти начин је позоришна представа којом је свесно ширена лаж о Лазаревом и Миличином браку, зачећу Стефана – *Змаја од Србије*, као и фалсификовање чињеница везаних за Косовски бој, постала нека врста “позитивне лаж”, залог за будућност Србије.
- ПОГОВАРАЧ: Ваша драма је иронична параболо о суноврату немањихке Србије после војничког пораза на Косову. Зар вам се не чини да је идеја ове драме “бласфемична” и да је драма зрео одговор на митске прилике средњовековне Србије, у модерном духу опште карневализације историје.
- АУТОР: У праву сте. У времену које драма опсервира почела је вишестолетна ноћ једне државе која је брзо и лако уморена, јер су се се обласни господари подали својим аутономистичким амбицијама и неслози, која постаје српска историјска константа.

ПОГОВАРАЧ: Мада то није никаква “historia arcana”, јер су све државне тајне историјски разоткривене, ваш став према тим догађајима поседује оригиналну визуру и канда је фокусиран до раритетне искошености. Кроз које сте то наочаре бацали поглед на тај део српске историје?

АУТОР: Гледао сам кроз одшкринуте прозоре куће која је подигнута на сред друма.

(Наша шејња лагано мињава до појиног штриха корака. Сушон је. Смрква се над Србијом. Погледе уицимо у мркли небески свод. У недогледу изнад нас, зенице жуде да догледају змаја од Србије... Ниши ко и ниши шиа да огањ бљује и ниши ко и ниши шиа да ваиру сукне. Са небеса доици само далеки леици змајевих крила. Леици далек до Бога.)